

# ЗБРОЯ, СПЕЦАВТОТРАНСПОРТ, ОБМУНДИРУВАННЯ

УДК 681.13:351.741(477)

**М.П. Будзинський**, кандидат юридичних наук,  
завідувач ДНДІ МВС України, м. Київ,

**В.А. Дмитрук**, здобувач ДНДІ МВС України,  
провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ,

**М.Є. Александров**, здобувач ДНДІ МВС України,  
старший науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ,

**В.О. Диких**, здобувач ДНДІ МВС України,  
науковий співробітник ДНДІ МВС України, м. Київ

## РОЗВИТОК ОДНОСТРОЇВ МІЛІЦІЇ ТА ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

*У роботі висвітлено етапи розвитку одностроїв (форменого одягу) міліції та Національної поліції України, починаючи з 1991 року та закінчуючи сьогоденням. Представлені накази, постанови уряду та інші нормативно-правові документи щодо впровадження зразків однострою, правил насіння, а також норм належності предметів (комплектів) однострою для різних категорій працівників міліції та Національної поліції України. Перелік документів доповнюється описами окремих зразків однострою та знаків розрізнення, а також аналізом відмінностей у нормах належності однострою міліціонерів і поліцейських.*

**Ключові слова:** однострій, формений одяг, МВС, міліція, Національна поліція України, наказ, постанова Кабінету Міністрів України.

*В работе освещены этапы развития униформы (форменной одежды) милиции и Национальной полиции Украины, начиная с 1991 года и заканчивая сегодняшним днем. Представлены приказы, постановления правительства и другие нормативно-правовые документы касательно внедрения образцов форменной одежды, правил ношения, а также норм обеспечения предметами (комплектами) форменной одежды для разных категорий сотрудников милиции и Национальной полиции Украины. Перечень документов дополняется описаниями отдельных образцов униформы и знаков различия, а также анализом различий в нормах обеспечения форменной одеждой милиционеров и полицейских.*

**Ключевые слова:** униформа, форменная одежда, МВД, милиция, Национальная полиция Украины, приказ, постановление Кабинета Министров Украины.

*Paper covers the stages of the development of uniform of the militia and the National Police of Ukraine from 1991 till nowadays. Orders, government decrees and other regulatory documents concerning the introduction of uniforms, rules of wearing, as well as norms for the provision of uniforms for different categories of police officers and the National Police of*

© Будзинський М.П., Дмитрук В.А., Александров М.Є., Диких В.О., 2018

*Ukraine are presented. The list of documents is supplemented with descriptions of individual samples of uniforms and insignia, as well as an analysis of the differences in the norms for providing uniforms for militiamen and policemen.*

**Keywords:** uniform, MIA, militia, National Police of Ukraine, order, resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

Завдання щодо забезпечення прав і свобод людини, підтримання публічної безпеки і порядку покладається на Національну поліцію України (НПУ) [1]. До 2015 року ці завдання покладалися на міліцію України, що діяла на підставі закону [2]. Під час виконання своїх службових обов'язків поліцейські використовують однострої із відповідними знаками розрізнення. Однострій працівників міліції та поліції завжди привертав увагу громадськості. Саме тому автори вирішили дослідити розвиток одностроїв українських правоохоронців.

Актуальність дослідження історії розвитку одностроїв міліції та НПУ зумовлена постійністю процесу розробки та вдосконалення однострою. У процесі пошуку нових кольорових, стилістичних та конструктивних рішень одностроїв доцільно звертатися до вітчизняних зразків форми одягу минулих поколінь. Дослідження актуальне також у тому контексті, що за 27 років існування незалежної України в країні фактично відсутні посібники з розвитку форменого одягу вітчизняних правоохоронців, які б наглядно продемонстрували значні зміни у зовнішньому вигляді та якості одностроїв. Варто зауважити, що дані про деякі зразки одностроїв, що відображені у наказах Міністерства внутрішніх справ України, зберігаються в архівах і недоступні широкому колу читачів. Водночас, архівні джерела завжди цікаві, адже висвітлюють "білі плями" історії. Ми дослідили великий масив нормативно-правових документів щодо впровадження зразків одностроїв, які зберігаються в галузевому державному архіві МВС.

Метою дослідження є висвітлення розвитку форменого одягу (одностроїв) працівників міліції (поліції) України. Часові рамки дослідження охоплюють період незалежності України, починаючи з 1991 року і закінчуючи сьогоденням.

У 1991 році перед МВС незалежної України постало завдання розробити однострої для працівників міліції. Нові зразки форменого одягу мали б відповідати вимогам сучасності як у плані функціональності, так і в плані відповідності історичному етапу: розпад СРСР та створення і розбудова молодого держави вимагали створення власних, національних одностроїв, відмінних від тих зразків, що існували за часів Радянського Союзу.

На початку 90-х українські міліціонери та службовці внутрішніх військ носили однострої радянської міліції. Ураховуючи необхідність запровадження нових зразків форменого одягу, у 1994 році виходить Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 1994 року № 766 "Про формений одяг працівників міліції", у якій було наведено опис та ескізи зображення предметів однострою. Зразки однострою, затверджені у 1994 році, хоча й успадкували від радянського періоду темно-сірий колір та деякі предмети одягу, все ж були принципово новими для підрозділів міліції. Також важливим внеском у створення нових одностроїв було затвердження знаків розрізнення та фурнітури із національною символікою: нарукавних знаків, кокард, гудзиків тощо [3]. Тож вже до середини 90-х років міліціонери мали власний, український однострій.

Упродовж наступних років продовжувалася робота щодо вдосконалення затверджених зразків, розроблення зразків однострою для окремих структурних

підрозділів МВС, а також упровадження норм забезпечення працівників МВС форменим одягом. Саме у 1994–2000 роках наказами МВС затверджуються “Норми забезпечення речовим майном осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, що мають спеціальні звання міліції” і “Положення про речове забезпечення в органах внутрішніх справ” [4; 5].

Водночас продовжувалася робота зі створення колекції форменого одягу працівників міліції, яка б мала нову, модернізовану концепцію щодо зовнішнього вигляду та функціональності. У 2000 році Колегія МВС від 17.07.2000 № 6 км/1 схвалила принципово нові зразки однострою темно-синього кольору. Зміна кольору одностроїв узгоджувалася зі світовою тенденцією вдосконалення форменого одягу правоохоронців. Також, однією з ключових особливостей нових зразків було використання текстильних матеріалів вітчизняного виробництва, які виготовлялися за передовими тогочасними технологіями та були економічними. Впровадження нових зразків форменого одягу в життя було закріплено в постанові Кабінету Міністрів України від 17.11.2001 № 1515 “Про формений одяг осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, військовослужбовців спеціальних моторизованих військових частин міліції Міністерства внутрішніх справ та осіб начальницького складу податкової міліції” [6]. Разом зі зразками однострою, затвердженими постановою КМУ від 17.11.2001 № 1515, наказами міністерства затверджуються зразки спеціального форменого одягу для різних структурних підрозділів МВС України. Так, у 2002 році видаються накази “Про літній формений одяг осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які несуть патрульно-постову службу в курортних містах південних регіонів України” (наказ МВС від 29.04.2002 № 394), “Про спеціальний формений одяг осіб начальницького та рядового складу працівників підрозділів дорожньо-патрульної служби, мотоциклетних підрозділів дорожньо-патрульної служби, спецпідрозділів “Стріла” та “Кобра” при Головному управлінні Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ України, що здійснюють контроль за забезпеченням безпеки дорожнього руху” (наказ МВС від 15.07.2002 № 753), “Про спеціальний формений одяг осіб начальницького і рядового складу спецпідрозділів МВС України “Беркут”, “Сокіл”, “Титан”, спеціальних підрозділів міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів і по охороні установ судових експертиз та військовослужбовців частин спеціального призначення внутрішніх військ МВС України “Барс”, “Ягуар”, “Гепард” (наказ МВС від 15.07.2002 № 755) [7–9]. Як бачимо, нормативно-правові акти, видані у 2002 році, охопили багато категорій працівників міліції, отже, для кожного працівника призначався певний комплект форменого одягу.

Ще одним важливим етапом в упорядкуванні використання форменого одягу працівниками МВС було видання наказу МВС від 24.05.2002 № 535 “Про затвердження Правил носіння форменого одягу та знаків розрізнення особами начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, військовослужбовцями спеціальних моторизованих військових частин міліції внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України” [10]. Наказом встановлювалися правила носіння парадно-вихідної, повсякденної та спеціальної форми одягу, регламентувалося носіння окремих предметів одягу, а також встановлювалися знаки розрізнення та правила носіння орденів і медалей. Затвердження правил носіння

дозволило упорядкувати використання поліцейськими комплектів форменого одягу, підвищило дисциплінованість працівників.

Із впровадженням нових зразків форменого одягу виникла необхідність організації належного забезпечення ними різних категорій працівників міліції. Наприкінці 2003 року був виданий наказ МВС від 05.12.2003 № 1489 “Про затвердження Положення про забезпечення речовим майном осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ і військовослужбовців внутрішніх військ МВС України” [11]. Цим наказом встановлювався порядок забезпечення різних категорій працівників (особового складу, службовців строкової служби, курсантів та ліцеїстів навчальних закладів тощо), порядок обліку, вибракування та списання майна, а також типові форми документів звітності.

На початку 2010-х років тривала робота щодо розроблення постанови КМУ, якою б були затверджені зразки форменого одягу усіх категорій працівників МВС. Вінцем цієї роботи стала постанова КМУ від 14.08.2013 № 594 “Про формений одяг працівників міліції”, якою були затверджені описи та зразки предметів форменого одягу усіх категорій працівників міліції [12].

Зауважимо, що постанова “Про формений одяг працівників міліції” була прийнята тоді, коли в Україні почався процес Євроінтеграції, який вимагає приведення усіх сфер життєдіяльності держави до європейських і світових стандартів. Впровадження європейських стандартів торкнулося й системи МВС, зокрема форменого одягу. Вже у червні 2014 року відбувається внесення змін до постанови КМУ від 14.08.2013 № 594. На першому етапі зміни торкнулися форменого одягу спецпідрозділів міліції: постановою КМУ від 18.06.2014 № 184 “Про внесення змін до розділу 1 опису і зразків форменого одягу та знаків розрізнення осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які мають спеціальні звання міліції” колір предметів форменого одягу спецпідрозділів був змінений з колористики “міський камуфляж” на чорний [13].

На другому етапі вдосконалення одностроїв української міліції стосувалося ідентифікації співробітників. За прикладом поліції іноземних держав для міліціонерів запроваджувався ідентифікаційний жетон. Детальний опис жетона був наведений у зміні, що вносилися до розділу 1 опису і зразків форменого одягу та знаків розрізнення осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які мають спеціальні звання міліції. Зміна була затверджена постановою КМУ від 22 жовтня 2014 року № 594 [14].

У 2015 році відповідно до постанови КМУ від 14.08.2013 № 594 “Про формений одяг працівників міліції” (зі змінами) були затверджені норми забезпечення форменим одягом (у мирний час) осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які мають спеціальні звання міліції (наказ МВС від 28.04.2015 року № 491) [15]. Наказ передбачав 16 норм забезпечення різних категорій осіб, що мали спеціальні звання міліції, а також курсантів та слухачів навчальних закладів МВС.

Загалом у 2014–2015 роках була проведена широкомасштабна реформа МВС і міліції зокрема. Вінцем реформи стало створення Національної поліції України – нового центрального органу виконавчої влади, який виконує правоохоронні функції. Статтею 20 Закону України “Про Національну поліцію” було визначено, що зразки предметів одностроїв поліцейських затверджуються КМУ. Цілком закономірно, що зі створенням НПУ постало питання щодо забезпечення

поліцейських одностроєм, який за своїми естетичними та якісними показниками значно відрізнявся би від форменого одягу міліції. Робота щодо розроблення та вдосконалення одностроїв проводилась з урахуванням міжнародного досвіду провідних світових країн. Усі багаторічні напрацювання щодо одностроїв були реалізовані у постанові КМУ від 30.09.2015 № 823 “Про однострій поліцейських” [16].

Представлені у постанові зразки однострою складалися із вдосконалених предметів форменого одягу міліції, частково містили принципово нові за своїм конструктивним та стилістичним рішенням зразки, створені на основі зарубіжних аналогів. Ключові зміни в одностроях стосувалися в основному предметів спеціальної форми одягу, взуття, а також знаків розрізнення.

Зразки одностроїв поліцейських, затверджені у 2015 році, передбачали мінімальну відмінність у зовнішньому вигляді осіб вищого, середнього та молодшого складу поліції. Така концепція відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку одностроїв правоохоронних структур. Наприклад, для осіб, що мають звання “полковник поліції”, на відміну від форменого одягу міліції, не було передбачено окремих зразків та особливих елементів одностроїв. Були вилучені і такі характерні ознаки належності до тієї чи іншої категорії звань, як лампаси на брюках та вишивка на комірах кітелів та сорочок. Відмінності між особами вищого, середнього та молодшого складу поліції візуально позначалися на знаках розрізнення – погонах, а також носінням кашкетів різних типів.

Законом “Про Національну поліцію” також передбачається використання поліцейськими спеціального жетона. Його зразок був затверджений наказом МВС від 23.12.2015 № 1614 “Про організацію видачі спеціальних жетонів поліцейським” [17]. Цей наказ регламентує порядок видачі спеціальних жетонів поліцейським, а також містить детальний опис та графічне зображення жетона.

У цей же час тривала розробка норм належності однострою поліцейських. Через рік після затвердження зразків однострою поліцейських був виданий наказ МВС від 22.06.2016 № 530 “Про затвердження норм належності однострою поліцейських (у мирний час)” [18]. Норми належності однострою поліцейських суттєво відрізнялися від аналогічних норм для міліціонерів. На формування норм вплинула також політична ситуація: окремо була передбачена норма належності однострою поліцейських, які залучені до проведення антитерористичної операції або безпосередньо виконують завдання із забезпечення публічної безпеки і порядку, боротьби із злочинністю, забезпечення безпеки дорожнього руху в районі її проведення. Із появою нових предметів однострою у 2017 році до норм належності були внесені зміни [19]. Отже, норми належності відображають процес реформування МВС в цілому та процес розробки та вдосконалення одностроїв зокрема.

Експлуатація одностроїв поліцейських виявила ряд недоліків затверджених зразків. Носіння одностроїв з мінімальними відмінностями у зовнішньому вигляді між поліцейськими різних категорій звання виявило складнощі щодо ідентифікації осіб начальницького складу поліції. Зважаючи на це, було проведено роботи із розробки одностроїв для вищого складу поліції із використанням декоративних елементів, які б забезпечували високу інформативність та ідентифікацію керівного складу поліції. Було змінено конструкцію основних предметів однострою (шапка-вушанка, кашкет, пальто, костюм (кітель, брюки), костюм (куртка, брюки), галстук), а також розроблені погона для вищого складу нового зразка. Внесені до описів і зразків зміни були затверджені постановою КМУ від 19.04.2017 № 278 “Про внесення змін до опису і зразків предметів однострою поліцейських” [20].

Із урахуванням внесених змін, була завершена робота щодо розроблення правил носіння однострою поліцейських, які були затверджені наказом МВС від 19.08.2017 № 718 “Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських” [21]. Наказ, як і раніше, передбачає використання парадно-вихідної, повсякденної та спеціальної літньої або зимової форми одягу. Визначається поняття “однострій” – загальна назва затверджених у встановленому порядку предметів одягу, головних уборів, взуття, білизни, спорядження та знаків розрізнення, які мають особливі відмінні відзнаки. Предмети однострою розподіляються за функціональним призначенням, і для кожної з груп визначаються правила носіння окремих предметів. Також правилами носіння визначається спосіб носіння спеціального жетона поліцейськими на різних предметах однострою.

Отже, дослідивши історію розвитку одностроїв міліції і поліції України, можна зробити висновки, що однострої постійно вдосконалюються. Поліпшуються естетичні та ергономічні показники якості одностроїв. За роки незалежності України в МВС була проведена значна робота щодо розробки нових зразків однострою, аналізу міжнародного та вітчизняного досвіду щодо форменого одягу правоохоронців, розроблення та затвердження норм належності та правил носіння однострою. І сьогодні процес розроблення та вдосконалення зразків одностроїв поліцейських продовжується. Вивчаються запити та вимоги різних підрозділів поліції щодо однострою, аналізується міжнародний досвід використання поліцейськими форменого одягу. Досліджуються перспективні форми, конструкції виробів, технології виготовлення, властивості сучасних текстильних матеріалів, доцільність використання різних пакетів тканин. Водночас вдосконалюється зовнішній вигляд одностроїв, розробляються нові знаки розрізнення. Проводиться дослідне носіння розроблених зразків. Цілком можливо, що найближчим часом наші правоохоронці отримають нові, більш якісні зразки однострою, які будуть цілком відповідати умовам діяльності правоохоронців та значно покращать зовнішній вигляд поліцейських.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19/page5> (дата звернення: 05.12.2017).
2. Про міліцію. Закон України від 20.12.1990 р. № 565-XII. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/565-12/page> (дата звернення: 04.12.2017).
3. Про формений одяг працівників міліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.1994р. № 766. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/766-94-%D0%BF> (дата звернення: 04.12.2017).
4. Норми забезпечення речовим майном осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, що мають спеціальні звання міліції. Наказ МВС України від 03.09.1997 р. №586 / Галузевий державний архів МВС України.
5. Положення про речове забезпечення в органах внутрішніх справ. Наказ МВС України від 29.12.1997 № 916 / Галузевий державний архів МВС України.
6. Про формений одяг осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, військовослужбовців спеціальних моторизованих військових частин міліції Міністерства внутрішніх справ та осіб начальницького складу податкової міліції. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2001р. № 1515. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1515-2001-%D0%BF> (дата звернення: 05.12.2017).
7. Про літній формений одяг осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які несуть патрульно-постову службу в курортних містах південних регіонів України. Наказ МВС від 29.04.2002 р. № 394 / Галузевий державний архів МВС України.
8. Про спеціальний формений одяг осіб начальницького та рядового складу працівників підрозділів дорожньо-патрульної служби, мотоциклетних підрозділів дорожньо-патрульної

служби, спецпідрозділів “Стріла” та “Кобра” при Головному управлінні Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ України, що здійснюють контроль за забезпеченням безпеки дорожнього руху: Наказ МВС від 15.07.2002 р. № 753 / Галузевий державний архів МВС України.

9. Про спеціальний формений одяг осіб начальницького і рядового складу спецпідрозділів МВС України “Беркут”, “Сокіл”, “Титан”, спеціальних підрозділів міліції для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів і по охороні установ судових експертиз та військовослужбовців частин спеціального призначення внутрішніх військ МВС України “Барс”, “Ягуар”, “Гепард: Наказ МВС від 15.07.2002 р. № 755 / Галузевий державний архів МВС України.

10. Про затвердження Правил носіння форменого одягу та знаків розрізнення особами начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, військовослужбовцями спеціальних моторизованих військових частин міліції внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України. Наказ МВС від 24.05.2002р. № 535 / Галузевий державний архів МВС України.

11. Про затвердження Положення про забезпечення речовим майном осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ і військовослужбовців внутрішніх військ МВС України. Наказ МВС від 05.12.2003р. № 1489 / Галузевий державний архів МВС України.

12. Про формений одяг працівників міліції. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2013р. № 594 База даних Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/594-2013-%D0%BF> (дата звернення: 05.12.2017).

13. Про внесення змін до розділу 1 опису і зразків форменого одягу та знаків розрізнення осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які мають спеціальні звання міліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.2014р. № 184 База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/184-2014-%D0%BF> (дата звернення: 05.12.2017).

14. Про внесення змін до розділу 1 опису і зразків форменого одягу та знаків розрізнення осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які мають спеціальні звання міліції: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.11.2014р. № 594 База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/594-2014-%D0%BF> (дата звернення: 04.12.2017).

15. Про затвердження норм забезпечення форменим одягом (у мирний час) осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, які мають спеціальні звання міліції: Наказ МВС від 28.04.2015р. № 491. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0563-15> (дата звернення: 05.12.2017).

16. Про однострій поліцейських: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015р. № 823. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/823-2015-%D0%BF> (дата звернення: 05.12.2017).

17. Про організацію видачі спеціальних жетонів поліцейським: Наказ МВС від 23.12.2005р. № 1614. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0092-16> (дата звернення: 04.12.2017).

18. Про затвердження норм належності однострою поліцейських (у мирний час): Наказ МВС від 22.06.2016 № 530. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1004-16> (дата звернення: 06.12.2017).

19. Про внесення змін до наказу МВС від 22.06.2016 № 530: Наказ МВС від 08.09.2017 № 767. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1218-17> (дата звернення: 06.12.2017).

20. Про внесення змін до опису і зразків предметів однострою поліцейських: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017р. № 278. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/278-2017-%D0%BF> (дата звернення: 04.12.2017).

21. Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських: Наказ МВС від 19.08.2017 № 718. База даних. Законодавство України / ВР України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1122-17> (дата звернення: 05.12.2017).

Отримано 11.12.2017

Рецензент Марченко О.С., к.т.н.